

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕНСІЙНИХ ТРАНСФЕРТІВ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД І ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

*О. М. Зухба, к. е. н., доцент, ДВНЗ «Донецький національний технічний
університет», elenazukhba@mail.ru*

Методологія дослідження. Дослідження побудовано на основі методологічної парадигми інституціональної теорії із застосуванням методів: порівняльного аналізу – при зіставленні систем пенсійного забезпечення розвинутих країн світу й України; статистичного аналізу – при визначенні тенденцій динаміки макроекономічних показників соціальних надходжень; діалектичного підходу – при визначенні протиріччя існуючої інституціональної системи соціального забезпечення з суспільним устроєм ринкового типу.

Результати. На основі аналізу статистичних даних щодо ефективності дії інститутів солідарної та накопичувальної системи пенсійного забезпечення в Україні визначено основні проблеми організації національного ринку накопичувального пенсійного забезпечення. Доведено, що існуючі протиріччя пов'язані, насамперед, з нерегульованістю системи відносин між учасниками недержавних пенсійних фондів і органами управління цих фінансових установ. Виявлено існування певної необґрунтованості кількісних обмежень щодо структури активів пенсійних фондів, які ускладнюють мобільність руху інвестиційних коштів. Запропоновано здійснити перехід від системи інституціональних заборон до правил «раціонального інвестора», які є адекватними ринковій економіці.

Новизна. На основі аналізу фінансової звітності недержавних пенсійних фондів визначено, що НПФ, акумулюючи грошові кошти юридичних і фізичних осіб у вигляді пенсійних внесків і зобов'язуючись збільшити їх шляхом інвестування в різноманітні фінансові інструменти, виступають у ролі інституційних інвесторів. Запропоновано розвивати систему НПФ як інвестиційних інститутів, спрямованих на отримання ринкового прибутку, а не як фондів суто розхідного соціального призначення. Ринкова спрямованість трансфертних потоків забезпечить намагання домогосподарств використати фінансові інструменти ринку фінансових послуг, зокрема, недержавних

пенсійних фондів як джерело додаткових надходжень фінансових коштів, а для держави послугує засобом зниження соціального навантаження на державний бюджет.

Встановлено, що фінансова діяльність домогосподарств на ринках з надання кредитів (крім системи кредитної кооперації), позик, факторингу, фінансового лізингу, гарантій та поручительств, майже не відбувається і вимагає вдосконалення системи фінансових інститутів та створення атмосфери довіри до її надійності.

Практична значущість. Результати дослідження можуть бути використані при розробці інвестиційної політики, оскільки недержавні фонди можуть слугувати надійними джерелами інвестиційних коштів. Розвиток ринку фінансових інструментів кредитування, факторингу, фінансового лізингу тощо дозволить українським домогосподарствам більш ефективно використовувати збереження, що знизить соціально-економічну нестабільність і зменшить гостроту соціальних протиріч у суспільстві.

Ключові слова: інституціоналізм, солідарна пенсійна система, страхова пенсійна система, накопичувальна пенсійна система, інституціональні обмеження соціальних трансфертів.

Література

1. Пигу, А. Экономическая теория благосостояния: пер. с англ. под общ. ред. С. П. Аукуционека / Артур Сесил Пигу. – М. : Прогресс, 1985. – Т.1. – 512 с.; Т.2. – 454 с.
Pigu, A. *Ekonomicheskaya teoriya blagosostoyaniya*: per. s angl. pod obsh. red. S. P. Aukutsioneka [The Economics of Welfare] / Artur Sesil Pigu. – М. : Progress, 1985. – V.1. – 512 p.; V.2. – 454 p.
2. Samuelson, P. *The Pure Theory of Public Expenditure* / Paul A. Samuelson // *The Review of Economics and Statistics*. – Vol. 36. – No. 4. (Nov., 1954). – P. 387 – 389.
3. Стиглиц, Дж. Ю. Экономика государственного сектора : пер. с англ. / Дж. Ю. Стиглиц. – М. : Изд-во МГУ: ИНФРА-М. – 1997. – 720 с.
Stiglic, Dzh. Yu. *Ekonomika gosudarstvennogo sektora* : per. s angl. [Public Sector Economics] / Joseph Stiglitz . – М. : Izd-vo MGU: INFRA-M. – 1997. – 720 p.
4. Ролз, Дж. Теория справедливости / Дж. Ролз. – Новосибирск : Изд-во Новосиб. ун-та, 1995. – 536 с.
Rolz, Dzh. *Teoriya spravedlivosti* [A Theory of Justice] / John Rowls. Novosibirsk : Izd-vo Novosib. un-ta, 1995. – 536 p.
5. Горовець, Н. О. Проблеми розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні / Н. О. Горовець, М. Г. Горовець // *Економіка. Фінанси. Право*. – 2011. – № 6. – С. 22 – 25.
Gorovets, N. O. *Problemy rozvytku nederzhavnykh pensiynykh fondiv v Ukraini* [Problems of nongovernment pension funds development in Ukraine] / N. O. Gorovec, M. G. Gorovec // *Ekonomika. Finansy. Pravo*. – 2011. – № 6. – P. 22 – 25.
6. Гура, М. Пенсійна реформа: виклик для України / Марек Гура / за ред. Марчіна Свенчіцкі, Інни Чапко, Анастасії Ермошенко. – К. : Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки ПРООН, 2008. – 68 с.
Gura, M. *Pensiyna reforma: vyklyk dlya Ukrainy* [Pension Reform: Challenge for Ukraine] / Marek Gura / za red. Marchina Sventchitski, Inni Chapko, Anastasiyi Ermoshenko. – К. : Analitychno-doradchiy centr Blakytnoyi strichky PROON, 2008. – 68 p.
7. Вдовенко А. В. Роль приватного пенсійного забезпечення у пенсійному доході: світовий досвід і українські реалії // *Формування ринкових відносин в Україні*. – 2009. – №7(98). – С.4–48.
Vdovenko A. V. *Rol privatnogo pensiyного zabezpechennya u pensiynomu dokhodi: svitoviy dosvid i ukrayinski realiyi* [The Role of Private Pensions in Retirement Income: International

Experience and Ukrainian Realities] // Formuvannya rinkovykh vidnosyn v Ukraini. – 2009. – №7(98). – P. 4–48.

8. Кириленко, О. Недежжавні пенсійні фонди на фінансовому ринку: світовий досвід та реалії України / Ольга Кириленко, Анатолій Сидорчук // Світ фінансів. – 2005. – № 3 – 4. – С. 134–142.

Kirilenko, O. *Nederzhavni pensiyini fondy na finansovomu rynku: svitoviy dosvid ta realiyi Ukrainy* / Olga Kirilenko, Anatoliy Sidorchuk [Private Pension Funds in the Financial Markets: International Experience and Realities of Ukraine] // Svit finansiv. – 2005. – № 3–4. – P. 134–142.

9. Коваль О. П. Перспективи впровадження загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи України: вплив на економічну безпеку : монографія / О. П. Коваль – К. : НІСД, 2012. – 240 с.

Koval O. P. *Perspektyvy vprovadzhennya zagalnoobov'yazkovoyi nakopichivalnoyi pensiyanoi systemy Ukrainy: vplyv na ekonomichnu bezpeku : monografiya* [Prospects for the Introduction of the Mandatory Funded Pension System in Ukraine: the Impact of the Economic Security] / O. P. Koval — K. : NISD, 2012. – 240 p.

10. Сорокина Л. В., Гурнак А. В. Институциональные аспекты пенсионной реформы в Украине // Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая. – 2013. – №3(45). – С.113–119.

Sorokina L. V., Gurnak A. V. *Institutsionalnye aspekty pensionnoy reformy v Ukraine* [Institutional Aspects of Pension Reform in Ukraine] // Nauchnye trudy DonNTU. Seriya: ekonomicheskaya. – 2013. – №3(45). – P.113–119.

11. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» (№ 1057-IV) : офіц. текст прийнятий Верх. Радою України 09.07.2003 р. : із змінами та доп. станом на 11.10.2013 / М-во юстиції України. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 47 – 48. – с. 372.

Zakon Ukrainy «Pro nederzhavne pensiyne zabezpechennya» (№ 1057-IV) : ofits. tekst priynyatyi Verkh. Radyu Ukrainy 09.07.2003 r. : iz zminamy ta dop. stanom na 11.10.2013 [Law of Ukraine «About Private Pension System»] / M-vo yustytsiyi Ukrainy. // Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy. – 2003. – № 47 – 48. – p. 372.

12. Доходи та витрати населення. [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України // Державна служба статистики України. Офіційний сайт – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. – 05.12.12. – Загол. з екрана.

Dokhody ta vytraty naseleennya. [Electronic resource] [Households incomes and expenditures] / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy // State Statistical Service of Ukraine. Official site – Electronic data. – Mode of access: <http://www.ukrstat.gov.ua>. 05.12.12. – Title from the screen.

13. Активы пенсионных фондов в США // Экономика и управление в зарубежных странах. – 2007. – № 9. – С. 32 – 45.

Aktivy pensionnykh fondov v SShA [Assets of Pension Funds in USA] // Ekonomika i upravlenie v zarubezhnykh stranakh. – 2007. – № 9. – P. 32– 45.

14. Аксенов, С. М. Шведская модель развития общества / С. М. Аксенов // ЭКО: Экономика и орг. пром. пр-ва. – 2006. – № 10. – С. 137 – 151.

Aksenov, S. M. *Shvedskaya model razvitiya obshchestva* [The Swedish Model of Social Development] / S. M. Aksenov // EKO: Ekonomika i org. prom. pr-va. – 2006. – № 10. – P. 137 – 151.

15. Вьюницкий, В. И. Шведский опыт. Реформирование пенсионной системы / В. И. Вьюницкий, Л. И. Чижик // Пенсия. – 2002. – № 3. – С. 70 – 72.

Vyunitskiy, V. I. *Shvedskiy opyt. Reformirovanie pensionnoy sistemy* [The Swedish Experience. Reforming the Pension System] / V. I. Vyunitskiy, L. I. Chizhik // Pensiya. – 2002. – № 3. – P. 70 – 72.

16. Борисенко, Н. Ю. Пенсионная реформа в Швеции / Н. Ю. Борисенко // Финансы и кредит. – 2005. – № 17 (185). – С. 77 – 81.

Borisenko, N. Yu. *Pensionnaya reforma v Shvetsii* [Pension Reform in Sweden] / N. Yu. Borisenko // Finansy i kredit. – 2005. – № 17 (185). – P. 77 – 81.

17. Борисенко, Н. Ю. Основные направления совершенствования государственной системы пенсионного обеспечения Германии / Н. Ю. Борисенко // Финансы и кредит. – 2005. – № 7 (175). – С. 50 – 55

Borisenko, N. Yu. *Osnovnye napravleniya sovershenstvovaniya gosudarstvennoy sistemy pensionnogo obespecheniya Germanii* [Main Directions of Improving the State Pension System in Germany] / N. Yu. Borisenko // Finansy i kredit. – 2005. – № 7 (175). – P. 50 – 55

18. Грызлова, А. Обзор зарубежных пенсионных систем / А. Грызлова, Е. Яненко // Отечественные записки. – 2005. – № 3. – С. 230 – 239.

Gryzlova, A. *Obzor zarubezhnykh pensionnykh sistem* [Review of Foreign Pension Systems] / A. Gryzlova, E. Yanenko // Otechestvennye zapiski. – 2005. – № 3. – P. 230 – 239.

19. Борисенко, Н. Ю. Мировой опыт проведения пенсионных реформ / Н. Ю. Борисенко // Финансы и кредит. – 2004. – № 18 (156). – С. 53 – 58.

Borisenko, N. Yu. *Mirovoy opyt provedeniya pensionnykh reform* [World Experience of Realization Pension Reforms] / N. Yu. Borisenko // *Finansy i kredit*. – 2004. – № 18 (156). – P. 53 – 58.

20. Пенсійні системи: світовий досвід [Електронний ресурс] / Пенсійний фонд України. // – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.pfu.gov.ua/pfu>. – 22.06.2012. – Загол. з екрана.

Pensiyini sistemy: svitoviy dosvid [Elektronniy resurs] [Pension Systems: International Experience] / Pension Fund of Ukraine. // – Electronic Data. – Mode of access: <http://www.pfu.gov.ua/pfu>. – 22.06.2012. – Title from the screen.

21. Життя у Великій Британії [Електронний ресурс]./ Law firm limited // – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.lawfirmuk.net/tax_1314.html; http://www.lawfirmuk.net/life_in_uk_pensions.html. – 04.04.2011. – Загол. з екрана.

Zhyttya u Velykiy Brytaniyi [Elektronniy resurs]. [Life in the UK] / Law firm limited // – Electronic Data. – Mode of access: http://www.lawfirmuk.net/tax_1314.html; http://www.lawfirmuk.net/life_in_uk_pensions.html. – 04.04.2011. – Title from the screen.

22. База даних Міжнародної організації праці Social Security Programs Throughout the World (SSPTW) [Електронний ресурс]: – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2010-2011/europe/austria.html>. – 23.01.2012. – Загол. з екрана.

Baza danykh Mizhnarodnoyi organizatsiyi pratsi Social Security Programs Throughout the World (SSPTW) [Elektronniy resurs] [International Labor Organization Database Social Security Programs Throughout the World (SSPTW)]: – Electronic Data. – Mode of access: <http://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2010-2011/europe/austria.html>. – 23.01.2012. – Title from the screen.

23. Пенсійна реформа в Україні: напрями реалізації [Текст]: кол. монографія / за ред. Е. М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2010. – 270 с.

Pensiyina reforma v Ukraini: napryamy realizatsiyi [Pension Reform in Ukraine: Directions of Realization]: kol. monografiya / za red. E. M. Libanovoyi. – K. : In-t demografiyi ta sotsialnykh doslidzhen im. M. V. Ptukhi NAN Ukraini, 2010. – 270 p.

24. Соціальний захист населення України : статист. зб. – К. : 2013. – 123 с.

Sotsialniy zakhyst naseleння Ukrainy [Social Protection of Ukrainian Population] : statyst. zb. – K., 2013. – 123 p.

25. Постанова КМУ «Про підвищення розмірів пенсій у зв'язку із зростанням середньомісячної заробітної плати штатного працівника в Україні» (№ 264) від 15.04 2013 р. / М-во юстиції України. // Урядовий кур'єр. – 19.04.2013 – № 74.

Postanova KМУ «Pro pidvyshchennya rozmiriv pensiy u zvyazku iz zrostanniam serednomisyachnoyi zarobitnoyi platy shtatnogo pratsivnyka v Ukraini» (№ 264) vid 15.04 2013 r. [CMU Resolution «On Increasing Pensions Due to Increased Monthly Salary of a Staff Member in Ukraine»] / M-vo yustyttsiyi Ukraini. // Uryadoviy kurer. – 19.04.2013 – № 74.

26. Пенсійна реформа в Україні: інформаційно-освітні матеріали [Електронний ресурс] : Web-сайт. – Електрон. дані та прогр. – Режим доступу: <http://www.pension.kiev.ua/>. – 22.06.2012. – Загол. з екрана.

Pensiyina reforma v Ukraini: informatsiyno-osvitni materialy [Elektronniy resurs] [Pension Reform in Ukraine: Information and Educational Materials] : Web-site. – Electronic data and programs – Mode of access: <http://www.pension.kiev.ua/>. – 22.06.2012. – Title from the screen.

27. Закон України «Про страхування» (№ 85/96 – ВР) : офіц. текст прийнятий Верхов. Радою України 07.03.1996 р. : із змінами та доп. станом на 11.08.2013 / М-во юстиції України. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. — № 18.

Zakon Ukrainy «Pro strakhuvannya» (№ 85/96 – VR) : ofits. tekst priynyatyiy Verkh. Radyu Ukrainy 07.03.1996 r. : iz zminamy ta dop. stanom na 11.08.2013 [Law of Ukraine «About Insurance»] / M-vo yustyttsiyi Ukrainy. // Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy. – 1996. – № 18.

28. Закон України «Про банки і банківську діяльність» (№ 2121-III) : офіц. текст прийнятий Верхов. Радою України 17.12.2000 р. : із змінами та доп. станом на 11.10.2013 / М-во юстиції України. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5-6.

Zakon Ukrainy «Pro banky i bankivsku diyalnist» (№ 2121-III) : ofits. tekst priynyatyiy Verkh. Radyu Ukrainy 17.12.2000 r. : iz zminamy ta dop. stanom na 11.10.2013 [Law of Ukraine «About

Banks and Banking Activity»] / М-во юстиції України. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5–6.

29. Закон України «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)» (№ 2299-III) : офіц. текст прийнятий Верх. Радою України 15.03.2001 р. : із змінами та доп. станом на 11.10.2013 / М-во юстиції України. // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 21.

Zakon Ukrainy «Pro instytuty spilnogo investuvannya (payovi ta korporatyvni investitsiyni fondy)» (№ 2299-III) : ofits. tekst priynyaty Verkh. Radoyu Ukrainy 15.03.2001 r. : iz zminamy ta dop. stanom na 11.10.2013 [Law of Ukraine «About Collective Investment Institutions (Mutual and Corporate Investment Funds)»] / M-vo yustitsiyi Ukrainy. // Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy. – 2008. – № 21.

30. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» (№ 3480-IV) : офіц. текст прийнятий Верх. Радою України 23.02.2006 р. : із змінами та доп. станом на 11.10.2013 / М-во юстиції України. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – №31.

Zakon Ukrainy «Pro tsinni papery ta fondoviy rynok» (№ 3480-IV) : ofits. tekst priynyaty Verkh. Radoyu Ukrainy 23.02.2006 r. : iz zminamy ta dop. stanom na 11.10.2013 [Law of Ukraine «About Securities and Stock Market»] / M-vo yustitsiyi Ukrainy. // Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy. – 2006. – №31.

31. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» (№ 448/96-ВР) : офіц. текст прийнятий Верх. Радою України 30.10.1996 р. : із змінами та доп. станом на 11.10.2013 / М-во юстиції України. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 51.

Zakon Ukrainy «Pro derzhavne regulyuvannya rynku tsinnykh paperiv v Ukraini» (№ 448/96-VR) : ofits. tekst priynyaty Verkh. Radoyu Ukrainy 30.10.1996 r. : iz zminamy ta dop. stanom na 11.10.2013 [Law of Ukraine «About State Regulation of Securities Market in Ukraine»] / M-vo yustitsiyi Ukrainy. // Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy. – 1996. – № 51.

32. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення за 2012 рік. Інформація про стан і розвиток фінансових компаній, лізингодавців та ломбардів України / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг // – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/npz-2012r.pdf>. – 23.06.2013. – Загол. з екрана.

Pidsumky rozvytku systemy nederzhavnogo pensiyного zabezpechennya za 2012 rik. Informatsiya pro stan i rozvytok finansovykh kompaniy, lizingodavtsiv ta lombardiv Ukrainy / Natsionalna komisiya, shcho zdiysnyue^o derzhavne regulyuvannya u sferi ryнкiv finansovykh poslug [Results of Development of Private Pension System in 2012. Information on the Status and Development of Financial Companies, Lessors and Pawnshops] // – Electronic data. – Mode of access:

<http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/npz-2012r.pdf>. – 23.06.2013. – Title from the screen.